

HISTORISKARKEOLOGISK TIDSKRIFT

**META
H
2025**

META Historiskarkeologisk tidskrifts redaktion 2025

Redaktör: Karin Lindeblad, Arkeologerna, Statens historiska museer

Bitr. redaktör: Mirja Arnshav, Statens maritima och transporthistoriska museer

I redaktionen ingår också föreningens ordförande och vice ordförande.

Historiskarkeologiska föreningsens styrelse 2024/2025

Ordförande: Johan Runer, Statens maritima och transporthistoriska museer

Vice ordförande: Lars Ersgård, Lunds universitet

Ledamot: Mathias Bäck, Arkeologerna, Statens historiska museer

Ledamot: Veronica Forsblom Ljungdahl, Arkeologerna, Statens historiska museer

Ledamot: Kristina Jonsson, Jamtli

Ledamot: Andrine Nilsen, Rio Göteborg Natur- och Kulturkooperativ

Ledamot: Annika Nordström, Arkeologerna, Statens historiska museer

META Historiskarkeologisk tidskrift är en peer-review-granskad vetenskaplig tidskrift med inriktning mot framförallt nordisk och nordeuropeisk historisk arkeologi. META ges ut av Historiskarkeologiska föreningen som har sitt säte i Sverige och utkommer en gång per år i samband med föreningens årsmöte. Tidskriften finansieras helt genom medlemsavgifter och stöd från enskilda institutioner. META är öppet tillgänglig via Kungliga bibliotekets plattform Publicera: <https://publicera.kb.se/meta>

Bli medlem i Historiskarkeologiska föreningen genom att anmäla dig via föreningens hemsida <http://histark.se>. Där hittar du även mer information om föreningen, evenemang etc.

Som medlem erhåller du ett tryckt exemplar av tidskriften META per år, kostnadsfri medverkan vid eventuella årsmötessymposier samt rösträtt vid årsmötet. Medlemskap gäller per verksamhetsår. Institutioner och bibliotek kan prenumerera på tidskriften eller stödja verksamheten genom sponsormedlemskap, mer information finns på hemsidan. Enstaka tryckta lösnummer av tidigare årgångar 2015–2024 kan beställas via föreningens hemsida.

Manusstopp för tryckfärdiga manus till nästa nummer av META är den 1 februari varje år.

Artikelmanus kan inlämnas året runt via <https://publicera.kb.se/meta/about/submissions>.

Frågor till redaktionen ställs till tidskrift@histark.se. Se vidare författarinstruktioner på Historiskarkeologiska föreningens hemsida samt längst bak i tidskriften. Författarna ansvarar själva för innehållet i sina artiklar.

Tidskriften distribueras av eddy.se ab

Tryckt av The Faculty TF AB, Visby 2025

ISSN 2002-0406

ISSN (Online) 2002-388X

Mot ståndsmässiga linjer

Aja Guldåker

After the Reformation and the wars, the Scanian town of Lund was devastated. Following the Battle of Lund on December 4, 1676, extensive urban planning began, which can be traced through both historical sources and archaeological observations. Using a garden archaeological method, an attempt is made to reconstruct how the area west of the cathedral in Lund looked like before a road breakthrough in 1702. The study combines the analysis of historical maps, written sources, and previous archaeological observations with scientific analysis. The results provide insights into the development of the town and environmental changes in Lund, offering a proposal for reconstructing the town's morphology and understanding how historical events have affected the urban structure.

En ny era började i den medeltida skånska staden efter slaget vid Lund 4 december 1676. År av krig mellan Danmark och Sverige hade lämnat stadskärnan i spillror med många ödegårdar. Lugnet för stadsborna varade dessvärre inte länge och i augusti 1678 lät den danske kungen Kristian V en eldsvåda ödelägga hus efter hus. Av stadens 304 gårdar eldhärjades 163, varav 136 tillhörde borgare och 27 gårdar akademien (Carlquist 1923:8f). De sändebud som därefter kom till staden för att underhandla om fred fann att staden hade stora brister med hus utan dörrar, fönster och nödvändig inred-

ning. Ingen nämnvärd uppbyggnad pågick. Fredsförhandlingarna inleddes först inne i domkyrkan och i september 1679 undertecknades slutligen fredsförhandlingarna i en gård vid Kyrkogatan, förmodligen i det tegelhus som senare kom att kallas för Dekanhuset och som idag går att besöka på friluftsmuseet Kulturens område (Blomqvist 1978:158).

Ett universitet hade grundats i staden redan 1666, men i en miljö som nu behövde en långsiktig uppbyggnad. Återinvigning av den nya läroanstalten kunde ske 1682, men med en svag ekonomi som grund. Först när Karl XI överlät Lunda-

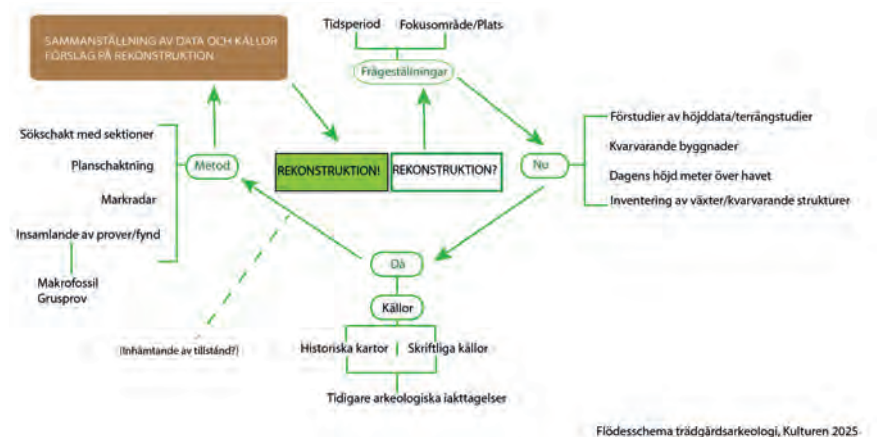
gård med residenshuset 1688 började långsamt en process med att bygga upp en ny ståndsmässig miljö i området (Blomqvist 1978:185). Att en mer omfattande stadsplanering var på gång kan man bland annat följa i historiskt kartmaterial, där miljön framför domkyrkans västra sida föreslogs att brytas upp. Med tiden reste sig stadskärnan långsamt ur förfall, ruiner och aska. Nya gatusträckningar i staden planerades och det hade funnits ett påbud redan 1641 från den svenska riksdagen att genomföra gaturegleringar i äldre städer. År 1668 hade en skrivelse nått landshövdingen Augustin Leijonskiöld i Malmö, där han fick uppdraget att undersöka hur gatorna i Lund kunde rätas ut och hur gott vatten kunde ombesörjas. Två gaturegleringsförslag presenterades på en karta 1688, bland annat en rak gata i nordsydlig orientering över delar av domkyrkans byggnadsbestånd. Regleringsförslaget gick även över privat tomtmark, genom det tegelhus som hade uppförts ovanpå Sankt Nikolaus forna kyrkoruin samt kyrkogård, för att slutligen vävas samman med Bredgatan och Lilla Gråbrödersgatan (Blomqvist 1978:165).

Att inte kunna närma sig en stadskärna direkt via gatunätet kan möjligen ha varit en medeltida strategisk stadsplanering eller ett gatunät som uppstått efterhand, men hade lite att göra med den efterreformatoriska stormaktstidens ideal. Ödeläggelsen förde med sig att det tidigare slutna området i stadskärnan öppnades upp.

I följande artikel studeras området för dagens Kyrkogata och Lundagård genom en trädgårdsarkeologisk metod. Tiden som åsyftas är perioden före Kyrkogatans gatugenombrott, som planlades i Lund under andra hälften av 1600-talet och som genomfördes under år 1702. Efter gatugenombrottet lyftes även Lundagårdsområdet från att ha varit ett slutet ärkebiskopsresidens som övertagits av kronan, till att slutligen doneras till universitetet. Det forna residensområdet gjordes om till en park vars syskonparker kunde påträffas under 1700-talet på flera platser i Sverige i högre ståndsmiljöer, exempelvis på Ängsö slott i Västmanland och nya slottsträdgården i Västerås (Guldåker 2018, 2020; Bäckman m fl 2023:17).

Att nyttja en trädgårdsarkeologisk metod

Ett kortfattat sätt att förklara innebörden av trädgårdsarkeologi kan vara en studie av uterummet, eller som den brittiske arkeologen David Jacques uttrycker det, i en tillbakablick över den trädgårdsarkeologiska utvecklingen och restaureringsmetoder, "to reveal the built features of the layout" (Jacques 1991:10). Men också en studie av kultur, symbolik, regionala och internationella influenser, materialval, växtintroduktioner och mycket mer. Människans liv är förankrat till ett boende och boendet finns även utanför det skyddande bostadstaket. En svårighet är att

Figur 1. Ett trädgårdsarkeologiskt flödesschema underlättar inför en rekonstruktionsprocess. Aja Guldåker, Kulturen 2025.

bärga den information som behövs för att kunna förstå livet kring boendets kärna längre tillbaka i tiden (jfr Andreasson Sjögren 2025:18f).

I en levande medeltidsstad, som Lund utgör, är inte alltid förutsättningarna ultimata med bevarade kulturlager högt upp i stratigrafin. Endast i sällsynta fall görs i Lund idag större undersökningar i samband med nybyggnation, där bevarade efterreformatoriska och tidigmoderna kulturlager bereds möjlighet att avslöja sina hemligheter.

Inom trädgårdsarkeologiska rekonstruktionsprojekt samarbetar man vanligtvis med personer inom andra ämnesområden än historisk arkeologi, och dessa personer ska arbeta med återuppbyggnad av en svunnen miljö i ett rekonstruktions-syfte. Information om bland annat material, uppbyggnad, gång- och odlingsbäddsbredder, siktlinjer, rörelsemöjligheter för människor,

hästar, vagnar ska tas fram och presenteras begripligt för någon som kanske inte är van vid att läsa arkeologisk text eller att tolka planritningar och sektioner. Hur kan man dra nytta av metoden med riktade frågeställningar till källmaterialet inom uppdragsarkeologi i Lund, där ett drygt sekel av markarbeten blottat titthål som arkeologiskt har dokumenterats på ett ytterst fragmentariskt sätt (jfr Lindeblad och Nordström 2014:31f)? Denna artikel är ett försök att erbjuda ett grönare öga för ett centralt område i staden, där en 3 550 m² stor yta omvandlades till ett offentligt rum.

Ett trädgårdsarkeologiskt flödeschema bidrar till att alla nödvändiga bitar av kunskapsinhämtning kommer med i studien (Figur 1). Vid en inledande projektering av ett område som skall rekonstrueras behövs en frågeställning som skall driva undersökningen åt rätt håll.

Det kan riktas mot ett delområde som behöver förtydligas, exempelvis den del av Kyrkogatan som öppnades upp år 1702. Vilken miljö fick ge vika för gatugenombrottet?

Därefter måste den befintliga platsen idag studeras för att kunna identifiera om det finns kvar byggnader, strukturer eller växtlighet som berättar något om tiden före 1702. Dagens höjd över havet är ett resultat av platsens utveckling de senaste dryga 300 åren. Om undersökningsområdet är opåverkat kan höjddata med skuggning eller lutning ge värdefull information i otillgängliga trädgårdsmiljöer som har vuxit igen, där diken, gångar och dammar kan återfinnas.

Vad som kan ha skett i det aktuella området belyses genom att studera olika typer av källor. Historiskt kartmaterial, skriftliga källor och genom tidigare arkeologiska iakttagelser. Undersökningsmetoder och dokumentation skiljer sig dock åt ända sedan arkeologiska iakttagelser började göras i staden under 1890-talet. Ibland finns endast ett gulnat papper med en vacker handstil med uppräknings av fynd, en noggrant upprättad sektion eller akvareller med skalenliga avbildningar av fynd.

Innan det är dags att arkeologiskt undersöka området genom schaktning behöver erforderliga tillstånd inhämtas hos olika myndigheter. Lunds medeltida stadslager utgör fornlämning L1988:5459. I en äldre trädgårdsmiljö måste hänsyn också tas till befintlig växtlighet, i det här

fallet träden i Lundagård, vars rot-system inte skulle skadas.

I bästa fall kan trädgårdsarkeologen välja metod när själva undersökningen skall genomföras. Markradar före markarbetet kan ge värdefull information om exempelvis djup och plats för tunna grusgångar, som nästan är omöjliga att upptäcka när de sammanblandats med matjord, eller okända ledningsdragningar. Ytan behöver vara plan, tillgänglig och helst utan kompakt lera. Markradar i Lund har testats vid ett antal undersökningar, men den tunga kompakta leran hindrar utrustningen att inhämta all information (Karlsson 2019, Brink & Guldåker 2023). I aktuellt fokusområde har ingen markradar gjorts, men både planschaktning och djupschaktning har tillämpats.

Eftersom schaktningarna har genomförts med olika infrastruktur-syften under en period av över 100 år är förutsättningen för kunskapsinhämtning inte den bästa. Det fanns inget fokus på att dokumentera ytan innan gatugenombrottet. Det har heller inte funnits en långvarig tradition att insamla prover för att analysera jordsammansättningen och eventuella förekomster av fröer. Från aktuellt område finns dock ett antal makrofossilprover från olika tidsperioder som kan berätta lite mer om vad som odlats, vuxit och brukats.

Vid en planerad trädgårdsarkeologisk undersökning tas materialprover på eventuella grusgångar som framkommer. Anledningen är att det då ges möjlighet att återskapa gångar

med rätt sorts material som ofta har hämtats i närområdet. Grusproverna sköljs i ett finmaskigt nät för att sälla bort matjorden. Proverna kan sedan användas i samband med rekonstruktionsarbetet. Inga sådana prover finns dock att tillgå i detta fall.

Nutida förhållanden kring Kyrkogatan

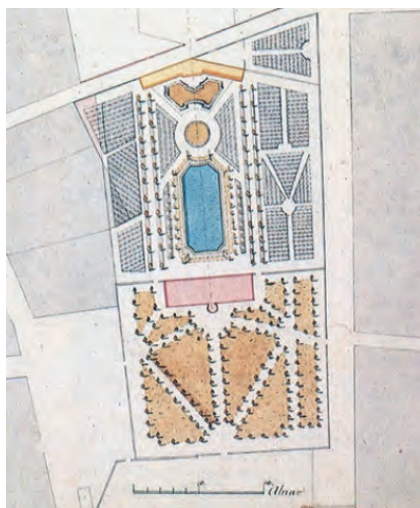
Det inledande arbetet i trädgårdsarkeologiska sammanhang är att studera nuläget. Flera frågor kan lyftas: finns det stående byggnader kvar från tiden som forskas kring och kan det förekomma kvarvarande strukturer? Finns det växtlighet kvar som kan berätta om platsens funktion? Finns det skiftningar i terrängen? Hur förhåller sig platsen och eventuella byggnader till omgivningen? Kan en kvarstående byggnads vinkel och markplan berätta något om tidigare bruksnivåer? Vilka parametrar måste tas hänsyn till vid restaureringar i äldre miljöer för att säkra att de olika kulturhistoriska värdena bevaras (jfr Flinck 2013)?

Miljön kring domkyrkan i Lund idag är öppen och nedsänkt i förhållande till Kyrkogatan. Domkyrkan har en tusenårig historia och byggnaden har transformerats många gånger sedan dess. Det senaste större ingreppet i kyrkobyggnaden var när torntaken lyftes ned på marken och byttes ut år 2022 (Ericsson och Guldåker 2024). Fasadstenen i nuvarande utformning kan knytas till Hugo Zetterwalls insatser under

1860-tal och dessförinnan gjordes stora arbeten under 1833–1859 av Carl Georg Brunius. Själva domkyrkan är uppförd i svag nordvästlig–sydöstlig orientering. Med ryggen mot kyrkans västra gavel blickar man idag rakt emot höga pampiga stenbyggnader från andra hälften av 1800-talet (Bevaringskommittén 1981:24). Markbeläggningen består av Hugo Zetterwalls stora stenplattor närmast kyrkan (+40,28 meter över havet) och därefter gatstensbeläggning på Domkyrkoplan och Kyrkogatan, samt betongplattor på trottoarerna (+40,53 meter över havet). Trafiken flödar från söder till norr i en enda lång raksträcka genom hela den forna medeltida staden. Trottoarer finns på båda sidor om gatan och gatans bredd varierar mellan 7–11 meter. Det blir en total bredd väster om domkyrkan till bebyggelse på närmare 35 meter. Flera nivelleringsarbeten av gatumiljön har gjorts i modern tid, vilket har inneburit att domkyrkan tycks ha sjunkit, men markplanet är i själva verket på den nivå som den var omkring år 1860. För att kompensera för nivåförhöjningen har trappor mot norr och väster tillkommit.

Norr om domkyrkan breder ett upphöjt Lundagård ut sig som ett grönt avbräck mot den hårda gaten. Parken är utformad med flera raka grusade gångar, varav ett område utgör en så kallad *gåsfo*t där tre gångstråk strålar ut mot universitetets område i norr. Träd kantar gångarna och har med årens lopp bytts ut, vilket gör att storleken på

träden varierar. Mellan gångar och träd är marken besädd med gräs och i det nordvästliga området förekommer rabatter med både buskar, träd och rosor. Dagens Lundagårdspark uppstod ur ruinerna under 1740-talet och har bevarats väl fram till våra dagar. I norra delen av parken höjer sig Kungshuset från år 1584 över trädkronorna. Parkens arkitekt Carl Hårleman har till stor del tagit hänsyn till byggnaden och planeringen bidrar till att koppla ihop kyrkan och Kungshuset med siktlinjer och gångar (Guldåker 2023:187f, figur 2). Längst i norr i kvarteret Universitetet tornar sedan 1882 universitetshuset upp som en vit gräddbakelse.

Figur 2. Detalj ur en planritning över Lundagård och botaniska trädgården 1748, möjligen upprättad av Carl Hårleman. Universitetsarkivet.

Skrifter om reformationens och krigens efterdyningar

Om staden Lund saknas det inte skriftliga källor, tvärtom finns det ett omfattande skriftligt källmaterial som kan upplevas som övermäktigt. Normalt sett är originalkällan att föredra för att skapa en bättre förutsättning att finna information kring platsen. Risken med att använda sig av andra forskares tolkningar av källor innebär att information kan falla bort och att forskaren har varit ute efter en viss typ av information som därmed också lyfts fram. Äldre texter är tidskrävande att gå igenom och ibland är texterna svårlästa. I denna artikel har ett urval av sammanställda källor använts och nedan följer en kort genomgång.

Stadsantikvariern Ragnar Blomqvist sammanfattade bland annat Lunds historia i två band och 1978 publicerades *Lunds historia 2. Nyare tiden*. I boken finns det livfullt beskrivet allt som berör en stad och dess invånare. Referenser finns upptagna längst bak i publikationen under respektive kapitelsnitt.

Arkeologen Anders Andrén genomförde inom projektet *Medeltidsstaden 56* en genomgång av skriftliga källor för att rekonstruera tomtindelning, ägostruktur och sockenbildning i Lund omkring år 1500 (Andrén 1984). Genomgången används än idag mycket frekvent inom uppdragsarkeologin i Lund. I de sammanställda källorna kan det finnas värdefull information, exempelvis att det på fastigheten förekom-

mit ett stenhus eller en *hage*, vilket kan betyda en trädgård på danska.

I föreningen *Det gamla Lund* har flertalet skrifter presenterats under 1900-talet och även in på 2000-talet. Bland annat publicerade Gunnar Carlquist år 1923/1924 en genomgång med anmärkningar av 1691-års sjättepenningslängd i Klemens, Drottens, Krafts och Vårfru rotar (Carlquist 1923, 1924). Enligt Carlquist är 1690-talet den äldsta period där vi genom källmaterialet har tillräckligt god kännedom om tomtmarkerna och dess ägoförhållande genom stadens längder. Längderna innehåller, förutom tomtnummer och namn, även andra historiska uppgifter för samtliga borgare som besuttit tomtmark i staden. Upprinnelsen till längderna ska ha varit Kronans rätt till en *1/6 av de arvsmedel som skulle tillfalla utom riket boende personer* (Carlquist 1923:4). Tidigare skulle personer som flyttade utomlands inbetala 1/6 av sin egendom i skatt. En anledning till detta var att krigsåren medfört stora omflyttningar av personer som övergett sin egendom (Carlquist 1923:4). Kontrollen över skattebeloppens efterfrågade erläggande hade tidigare inte kunnat följas upp, men under år 1691 uppkallades 16 av stadens äldsta borgare till rådhuset där en granskning av stadens tomter genomfördes (Carlquist 1923:5). Längderna var ordnade efter rotar, men utan närmare adresser och gatunamn saknades. I mitten på 1690-talet kom information rörande tomternas alnemål då magistraten räknade

ut längden och bredden på samtliga tomter i staden. Dessa dokument är dock endast fragmentariskt bevarade (Carlquist 1923:5). Genomgången av tomterna följde inte samma system och numrering som sjättepenningslängderna och det enda som kan bidra till en sammanställning av uppgifterna är en jämförelse av namnen på tomtmarksägarna. Carlquist går igenom källkritiska aspekter och nämner situationen med omkring 50 tomter ingående i den akademiska jurisdiktionen och vars sortering inte lyder under stadens magistrat. I universitetets akter saknas lokaluppgifter. Till viss del har tomtmarken ändå kunnat återskapas genom bland annat bevarade köpebrev och bouppteckningar (Carlquist 1923:7). Ytterligare tomtmark, som utgör en egen grupp, är de publika tomterna, gammal kyrko- eller kronoegendom med jordskyld som utgått till olika myndigheter. Över dessa tomter upprättades år 1688 en karta (Carlquist 1923:7). Carlquist sammanställningar av olika källmaterial kan i viss mån sägas vara en föregångare till Anders Andréns upplägg rörande medeltida tomtmark och samtliga publikationer har underlättat för forskning rörande Lunds äldre tomtmarker (Carlquist 1923, 1924 och Andréén 1984).

Mogen Madsens beskrivning av Lund år 1587, översatt från latin till svenska, är också publicerad i skriftserien från föreningen *Det Gamla Lund* med kommentarer av antikvarien Ragnar Blomqvist (Blomqvist 1946:19). Delvis beskriver Madsen

aktuellt fokusområde: *Lund omgavs fordom av vall och vallgravar. Det fanns blott tre portar. Den norra, som numera kallas Sankt Olofs port, efter den helige Olofs kyrka, som förr låg vid denna port, den kallas även Bredgateporten, efter den gata, som i rak riktning leder fram till den. /.../ Förr fanns det i denna stad en hel mängd kyrkor, nämligen icke mindre än tjugotvå församlingskyrkor, bland vilka den laurentianska katedralen städse innehaft främsta platsen. Den är belägen i stadens mittpunkt, av kolossal storlek och ytterst storslagen utformning. Den är nämligen byggd av huggen sten och helt täckt med blyplattor* (Blomqvist 1946:25f). *Till kyrkan ansluta sig i väster tvenne höga torn, i likhet med själva templet uppförda av huggen sten* (Blomqvist 1946:27). */.../Väster om domen ligger skolan, trivialskola* (Blomqvist 1946:34). */.../ Mot norr ligger invid kyrkan också biskopsgården, fordom ärkebiskoparnas säte, som efter reformationen gjorts till kungsgård, den är ytterst rymlig, men fordom dock, då den beboddes av ärkebiskoparna, långt mera lysande än nu* (Blomqvist 1946:35). På Kyrkogåtans nordöstra sida fanns fram till år 1757 ärkebiskopens trädgård (tomt 20:1) och en gård (tomt 21) enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion runt år 1500 (Andréns 1984:68f).

Lunds bevaringsprogram togs fram under 1980-talet med flera kunniga forskare från olika ämnesområden, vilka arbetade i en bevaringskommitté med fokus på innerstaden och den äldre bebyggelsen. En tryckt upplaga rörande respek-

tive rote förekom inledningsvis, men idag hänvisas till en digital uppdaterad version som har gjorts tillgänglig för alla via Wikipedia (Lunds bevaringsprogram). Det sammanställda underlaget fungerar bra för att ge en översiktlig bild av kvarter och gators utveckling.

Ett sätt att få perspektiv på förändringsprocessen på en plats är att blicka in i källor som omnämner gestaltningar efter att detta har skett. I Carl Linnæus skånska resa år 1749 står att läsa att han imponerades av Lundagårdens utveckling de senaste 21 åren sedan hans studier i Lund omkring år 1728. *Parken var anlagd av” vår makalösa överhovintendent herr baron Hårleman” och prydd med många olika träd, omgiven av en mur med tre vackra järnportar. Norr om akademien fanns ett stort fält fungerande som en stallgård, beläget i dagens kvarter Paradis. Mellan stallgården och Lundagård omnämns academie trädgård, som var omsluten av en hög tegelmur och med kringliggande gator som var stenlagda* (Linnæus 1749:198).

I artikeln kommer *domskola* att nämnas. År 1085 inrättades en skola *beneficium scholarum* och 1470 omtalas för första gången en äldre skolbyggnad, *Gamla skolan*, och år 1499 nämns *Gamla skolan och gården med det torn där upptill står*. Platsen för byggnaden skall ha funnits i det sydvästra delen av domkyrkans område, mitt emot en hörngård i S:t Clemens socken (Andréns 1980:18). Den yngre domskolan var sedan slutet av medeltiden och fram till kriget 1676–79

inrymd i ett stort tvåvånings tegelhus, som låg strax väster om domkyrkans norra torn (Blomqvist 1946:45).

Historiska kartor från 1688–1898

Förekomst av historiskt kartmaterial är väldigt uppskattat, eftersom det kan berätta mycket om situationsbilden som möjligen har förekommit. Med hjälp av senare iakttagelser i fält kan strukturer förhoppningsvis verifieras eller dementeras. Ett källkritiskt förhållningssätt är nödvändigt då exempelvis ritningar eller kartor kan vara planeringsdokument. Vissa planer kan ha genomförts och andra inte, vilket ställer krav på betraktaren. Olika sorters gränser förekommer nästan alltid på kartmaterial och tomtgränser följer ofta med framåt i tid och kan på så vis nyttjas för att genomföra georeferering av kartmaterialet mot dagens fastighetskarta. Det säkraste är att gå från nyare historiska kartor och backa i tiden för att få så hög noggrannhet som möjligt och för att lättare kunna förstå förändringar som skett. Beroende på inmätningskompetensen hos lantmätaren som förrättade den historiska kartan, kan resultatet skifta. En georeferering kanske inte blir helt exakt och kan slå på flera meter, vilket vid en senare arkeologisk undersökning kan få konsekvenser.

För fokusområdet i denna artikel har framför allt några kartor använts, som i tid spänner från år 1688 till 1896. 17 december 1688

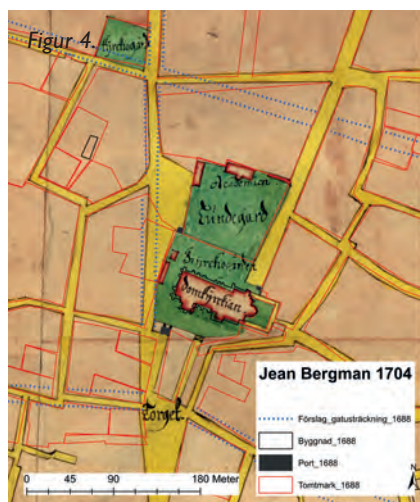
fick lantmätarna Olof Næringh och Anders Schöningh uppdraget av reduktionskommissionen att tillsammans med Jacob Eneroth, som var befallningsman, mäta och införa de hus och tomter som tidigare tillhört "publico". Information kopplat till tomterna specificerades senare i en lista, som dock inte hade samma numrering som kartan utan efter rotindelning (Figur 3) (André och Högstedt 1990:20f).

Jean Bergmans karta påbörjades 1700, upprättades år 1704 och visar en situationsbild med en gata väster om domkyrkan liksom flera byggnader som inte visats på de andra kartorna (Figur 4) (André och Högstedt 1990:22f).

En plan över Lundagård, dåvarande Akademiska trädgården, som idag motsvarar Universitetsplatsen, samt området för dagens kvarter Paradis upprättades troligen av Carl Hårleman 1748 för att presenteras för dåvarande kungen Adolf Fredrik. Kartan finns idag på Universitetsarkivet i Lund (Figur 2).

En karta från år 1896 av August Bernhard Jakobsson visar gatugenombrottets resultat nästan 200 år senare, liksom Lundagårdsparkens gångar och siktlinjer (André och Högstedt 1990:82f) (Figur 5).

Med dessa ovanstående sammanställningar av olika skriftliga källor rörande området väster om domkyrkan och Lundagård kan en översiktlig bild av miljöerna framträda och kompletteras med arkeologiska iakttagelser. Den norra delen av Kyrkogatan utgjorde en gatumiljö redan före

Figur 3. Lund 1688. Geometrisk carta och förrätning af Lundhe stadh år 1688 in decembri. Olof Næringh och Anders Schöningh. Akt 12-lus-2. Lantmäteristyrelsens arkiv.

Figur 4. Detalj ur Jean Bergmans karta över Lund år 1704 när gatugenombrottet var genomfört. Lantmåteriverket i Gävle. Lunds Stad 131 akt 11. 1688-års tomtmarkslinjer, byggnader och nya gatuförslag inlagda.

Figur 5. Detalj ur August Bernhard Jakobs- sons karta över Lund år 1896. Kulturens lundaarkiv. 1688-års tomtmarkslinjer, byggnader och nya gatuförslag inlagda.

gatugenombrottet år 1702, medan det från korsningen Lilla Gråbrödersgatan ner till Klostergatan inte fanns någon passage förrän år 1702.

lakttagelser av dåtiden

Vid en trädgårdsarkeologisk undersökning är det viktigaste inledningsvis att få en uppfattning av nivåer.

På vilket djup framkommer efterfrågad tidsperiod? Att hitta en kontaktyta som motsvarar den anläggning som eftersöks gör det går att följa händelseförloppet från anläggning till brukande och därefter troligen ett förfall och destruktion. För djupdykningen i att finna nivån före gatugenombrottet behövs en kontaktyta som tydligt kan skvallra om den tidigare gatans nivå. För att

Figur 6. Fotografi från undersökningarna 2019 då den medeltida domskolans murar framkom under 1702 års påbyggda mur. Kulturens arkeologer Gertie Ericsson och Linda Billström rensar murarna inför dokumentation. Fotografi: Kulturen.

det lättare ska gå att följa det ganska omfattande området delas det in likt den tidigare tomtnumreringen, vilket exempelvis kan följas i Anders Andréns rekonstruktion av 1500-talets tomtmarker i Lund (Figur 7) (André 1984:19).

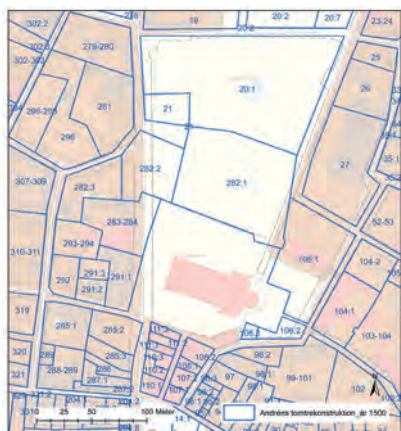
Under hela 1900-talet har en mängd markarbeten genomförts i Kyrkogatan och flera av dessa har förts in på Kulturens arkeologiska generalkarta som fördes fram till 1990-talet. Dessa ärenden ingår i Kulturens lundaarkeologiska arkiv som brukar benämnas LA-arkivet. Följande kapitel blir således en samslagning av de skriftliga källorna och kartorna samt den arkeologiska informationen.

Grundbulten i de arkeologiska iakttagelserna insamlades under en

större schaktningsövervakning på Kyrkogatan under år 2019–2021, då hela gatubreddens påverkades. De översta moderna bärlagren togs bort ner till ett djup av mellan 0,40–0,80 meter med punktvis djupare schakt för diverse rännstensbrunnar. Vad som då avtäcktes var en slags ögonblicksbild av ett område som under år 1702 öppnades upp för allmänheten som passage efter att tidigare ha fyllt helt andra funktioner. Kontaktyta med nivå som speglade tiden före gatugenombrottet utgjordes av en mur som uppförts ovanpå delar av den medeltida domskolan, vars längd halverades innan gatugenombrottet (Figur 6). På båda sidor om muren dokumenterades liknande kulturlager som innehöll fynd som daterades till olika tidsperioder. En

ny markhorisont hade skapats inför gatugenombrottet. Eftersom markarbetet inte skulle gå djupare blev det undersökningens schaktbotten-nivå (Guldåker 2024).

I samband med rapportskrivningen fogades tidigare iakttagelser till det som framkom 2019, och i denna artikel kan även nyare upptäckter komplettera bilden (Brink in prep.). Genomgången nedan startar i norr från korsningen där gatan skiftar från Bredgatan till Kyrkogatan.

Figur 7. Anders Andrén's tomtrekonstruktion rörande 1500-talets tomtindelning samt tomtnumrering ovanpå lantmäteriets fastighetkarta. Andrén 1984.

Tomt nr 279–280, var belägen i nordöstra delen av dagens kvarter Glädjen. En professor Mogens Grave ägde gården år 1658 (Carlquist 1923:16). Arkeologiska iakttagelser saknas och dagens bebyggelse utgörs mestadels av tvåvåningshus i både sten och korsvirke.

Tomt nr 281, var ett kanikresidens tillhörande Sankt Nikolaus socken. I kvarterets sydöstra delar låg

ett grundmurat tegelhus vars äldsta del är daterad till 1200-talet. År 1648 tillföll dispositionsrätten biskop Peder Winstrup (Andrén 1984:109). Delar av byggnaden flyttades till Kulturen 1908 då en ny byggnad skulle uppföras på platsen. En rad med grundstenar har dokumenterats en bit ut i gatan, vilket kan tyda på en mur ut mot gatan. En öppning bör ha funnits, förslagsvis i närheten av byggnaden. Med stöd av murens position var Kyrkogatans bredd i den norra delen omkring 5,6 meter. Flera jordprover från den äldsta markhorisonten togs för att kunna spåra skillnader på markanvändningen inom tomtmarken (Guldåker 2023). I ett prov fanns inslag av obränd flis och bark, laderspill, djurben, fiskben, rött tegel och taktegel, troligen deponerat efter 1200-talet. En massförekomst av fröer från nattskatta, hjärtstilla och rölleka framkom – samtliga välkända medicinalväxter, liksom mängder med fröer från myskmalva, läkemalva och rosenmalva. Resultatet pekar på kompostmaterial från en ortagård med medicinsk inriktning. I materialet förekom också enstaka fröer av kål, rova och gurkört. En del av hushållsavfallet utgjordes av avskalat bryggeriavfall i form av pors och humlefrukter med klar dominans av pors.

I gatan utanför tomtmarken insamlades ett prov extremt rik på fröer. Ogräsen dominerade följt av ängsväxter, som sannolikt utgjorde spår av stalldynga. Det är inte otänkbart att stalldynga lades på högar ute i gatumiljö. Utmärkande för mate-

rialet är en mycket rik förekomst av fröer från medicinalväxter som hjärtstilla, läke-, mysk- och rosenmalva, kryddor som malört, svartsenap och kungsmynta. Trädgårdsmållan är den enda grönsaken i sammanhanget och sammansättningen pekar mot jord från en krydd- eller örtagård. I materialet förekommer också hushållsavfall med inslag av ben och bryggeriavfall. Bryggeriavfallet har en sammansättning som i hög grad liknar den som identifierats i övriga prover från platsen – en dominans av pors och en mindre andel humle (Guldåker 2023).

Tomt nr 20:1 utgjorde ärkebiskopens apalgård eller trädgård som kan ha omfattat hela det område som 1757 blev akademisk trädgård och som 1882 omformades till universitetsplats. Någon gång under 15- eller 1600-talet har det nordvästra hörnet av ärkebiskopens apalgård styckats av och lagts ut som privat tomt. År 1658 ägdes tomten av Nils Doctor. Gården brann ner 1678 och var återuppbyggd 1702 (Blomqvist 1968:126). Arkeologiska iakttagelser saknas.

Tomt nr 21 köptes år 1690 av smeden Arent Prentzler och på tomten fanns ett gammalt stenhus (Carlquist 1924:10). I samband med ett markarbete år 1953 dokumenterades grundstenar efter ett stenhus och söder därom en stenläggning som kan tyda på att det fanns en passage österut mot Lundagård. Grundstenarnas placering visar troligen även tomtgränsen (Kulturens LA-arkiv). En stenlagd öppning i grundmuren mot Kyrkogatan kunde dokumen-

teras i markarbeten 2019 (Guldåker 2024).

Tomt nr 282:1 motsvarade forna ärkebiskopsresidenset Lundagård med portar troligtvis åt väster, öster och söder (Andrén 1980:19). Under medeltiden förekom ett flertal byggnader på fastigheten, men deras inbördes placeringar är ännu inte helt kända. Flera förslag har framkommit under årens lopp, men arkeologiska undersökningar på fastigheten är sparsamma. Ytan utgör även ett kulturskyddat område med höga biologiska värden i de gamla träd som fortfarande kantar gångarna i parken.

Från 1660 ägdes fastigheten av ärkebiskop Peder Winstrup och hur byggnaderna var placerade och disponerades under de svenska truppers övervintring är okänt. Det bör dock ha funnits flera ekonomibyggnader där hästar och andra kreatur kunde stallas. Efter danskarnas kortvariga återkomst 1678 då staden sattes i brand förstördes troligen flera byggnader på fastigheten. Endast Kungshuset från 1584 finns idag bevarat och utgör en storslagen byggnad med flera våningar och ett runt trapptorn. Om Peder Winstrup kunde bo kvar i kungshuset efter branden får vara osagt, men han avled året efter och placerades i en kista på en bädd av olika växtmaterial och begravdes inne i domkyrkan. I samband med en tillfällig flytt av kistan analyserades växtbädden i hans kista. Huvudet vilade på kudlar fyllda med väldoftande växter såsom humlekottar, isop, lavendel

och citronmeliss. Det fanns enstaka bär och barr av en, dill och blad från buxbom. Utöver det förekom sädeskorn från havre, råg och korn i stoppningen samt några hasselnötskal, hampfrö, linfrö, morotsfrö, frö från bolmört samt nattskatta. I en kudde påträffades lavendel, citronmeliss och isop samt hedblomster, som enligt Lagerås avger en curryliknande doft i torrt tillstånd. Madrasen var stoppad av humlekottar, enstaka förekomst av isop och lavendel och något mer riklig förekomst av citronmeliss. Enbär och -barr förekom relativt rikligt och det fanns en närvaro av dillfrö, buxbom och blomkorg av malört. Utöver det innehöll madrassen havre, råg och korn, hasselnötter, surkörsbär, hampfrö, lin och bovete frö. Några medicinalväxter påträffades som ringblomma, sommarfläder, oxtunga och bolmört. Ogräsväxter representerades i form av svinmålla, åkersenap, kålmoke, åkerrättika, kavelhirs och starr som kan tyda på att madrassen också fylldes av torkat foder. Under madrassen fanns örter som malört, åbrodd och möjligen mynta och lindblad. Flera av växterna som förekom i kistan har väldoftande och hade konserverande egenskaper enligt Per Lagerås (Lagerås 2016).

Som tidigare nämnts återvände Carl von Linnæus till staden 1749 och förundrades över vilken förvandling som hade skett i området. Han var djupt imponerad över Carl Hårlemans park med snörräta gångar kantade av träd. Idag vet vi att Hårleman lät rajolera stora delar

av ytan för att skapa förutsättningar för träden att kunna växa. Rajoleringen innebar att jorden och alla dess komponenter vändes. Då stora mängder av sten och tegel hade brutits bort från de ruiner som tidigare förekommit fanns enorma mängder av tegelflis och kalkbruk kvar (Kulturens LA-arkiv).

I samband med arkeologiska undersökningar har rajoleringsmassorna påträffats vid ett flertal tillfällen, senast i samband med markarbetena 2019 då stenpollare flyttades från Kyrkogatans östra trottoar till fastighetsgränsen mot Lundagård (Guldåker 2024). Vid en förundersökning inför återplantering av träd i parken påträffades även en del av den mur som omgav ärkebiskopsresiden-set (Ericsson och Guldåker 2015).

Tomt nr 282:2, var tidigare platsen för Sankt Nikolaus kyrka och kyrkogård och var beläget söder om korsningen Lilla Gråbrödersgatan/Kyrkogatan. Platsen för den senare Lilla Torgs utsträckning motsvarar troligtvis den östra delen av kyrkogården. År 1558 nämns att herr Jens residens på S:t Nikolaus kyrkogård är öde och har så varit i många år (Andrén 1984:109). På Vedels kartskiss 1589 är "Habitatio pastoris" (sockenprästens bostad) markerad (Blomqvist 1946:51, 55). Drygt 60 år senare betalade domkapitlet en halv årshyra för magister Hans Jensen (Viborg) för att stenhuset i sockenprästensresiden-set inte var färdigställt. Manhart Sörensen på Fulltofta köpte därefter gården 1656 (Andrén 1984:109). Arkeologiska

iakttagelser har gjorts vid flera tillfällen (Kulturens LA-arkiv). Spridda förekomster av stenläggningar i korsningen tyder på en tidigare stenlagd gatumiljö. Flera murar och ett 80-tal gravar har genom årens lopp dokumenterats både i Kyrkogatan och i kvarter Altona (Gardelin 2015:112). En mur har dokumenterats i nord-sydlig orientering med ett höjdmått på +42,36 meter över havet och på marklagret intill +41.92. Det fanns skiftningar i muren som tydde på att det var en påbyggnad och att en äldre byggnad, troligtvis kyrkan, fått ett nytt användningsområde. Delar av kyrkans byggnadsdetaljer återfanns i den nya byggnaden, bland annat flera valvstenar som nu var infogade i en grundmur. Det fanns även flera ytor med raseringsmaterial med tegelkross och kalkbruk som stärker uppfattningen om att kyrkans grundmurar efter reformationens rivning återanvänts i en ny byggnad uppförd i tegel. När tegelbyggnaden i sin tur revs är oklart, men i samband med gatugenombrottet var den i alla fall inte längre kvar. Nivelleringsarbeten företogs för att jämna till ovanpå murresterna och för att erhålla en jämn yta mot Lilla Gråbrödersgatan och Kyrkogatans norra sträckning (Guldåker 2024).

Tomt nr 282:3, få skriftliga källor finns rörande tomten. År 1614 nämns att kaniken Oluf Stisen äger residenset och samma år betalade Oluf Stisen jordskyld för sitt residens till domkyrkan (Andrén 1984:110). Få arkeologiska iakttagelser har gjorts på tomten men en odaterad

kraftig grundmur, som kan vara rester av ett tegelhus har påträffats på fastighetens södra centrala del (Kulturens LA-arkiv).

Tomt nr 283–284, nämns som doktor Rostius gård, nerbruten under kriget 1675–1679 (Carlquist 1923: 20). Endast spridda arkeologiska iakttagelser har gjorts på denna tomt. En cirkulär brunn är påträffad i norr och en timrad dito i söder (Kulturens LA-arkiv). I nordöster dokumenterades en del av en stenläggning under ett täckande lager av gödsel, vilket kan tyda på att ett stall legat på platsen. Längre ned mot den sydöstra tomtgränsen dokumenterades fragment av lergolv och plundrade stenläggningar. Bebyggelsen hade då närmast legat vägg i vägg med den yngre domskolan, som låg på kyrkans mark österut (Guldåker 2024).

Tomt nr 291:1, vid en långvarig rättgång 1552–55 mellan domkyrkans kyrkovärdar och Knud Sparre till Klågerup vittnade flera personer om att den öde platsen väster om kyrkogårdsmuren och söder om ”Tegelgarden” tillhörde domkyrkan. År 1638 arrenderades en ödehage, på ”evig tid” av dekanen Niels Jorgensen (Andrén 1984:112). Få arkeologiska iakttagelser har gjorts, men i samband med markarbeten framkom grundmurar mot väster som kan ha tillhört en byggnad på tomtnummer 291:1, men inga hörn observerades varför byggnadens storlek är okänd (Guldåker 2024). En tidigare påträffad tegelmur väster om den gamla domskolan utgör möjligen en port in till tomt 291:1 (Kulturens LA-arkiv).

Domkyrkans område, byggnadslämningar efter den gamla domskolan i korsningen Klostergatan/Kyrkogatan har framkommit vid flera tillfällen (Kulturens LA- arkiv, Guldåker 2024, Brink (in prep.). Byggnaden var uppförd på gråstensmur med tegelfasad och en dörröppning fanns på den södra fasaden mot den viktiga kringleden. Markhöjden norr om skolan låg på +39,22 meter över havet. Ur byggnadens 1600-tals bruksnivå har tre jordprover tagits som innehöll spår av ogräs, stall-dynga, latrin- och köksavfall. Bland odlingsväxterna märks främst hjärtstilla och en stor förekomst av bolmört. Rova, beta och ringblomma visar på en blandad hushållsodling. Dessa odlingsväxter är vanligt förekommande i tidigmoderna odlingar, men bland hushållsavfallet finns bryggeriavfall i form av humle och pors, vilket är anmärkningsvärt då porsen ansetts som en ovanlig öltillsats under tidigmodern tid (Heimdahl 2019).

Inför gatugenombrottet genomfördes en nivellering av markytan för att täcka de byggnadslämningar som fortfarande fanns kvar. Finkornt material utan större komponenter från den tidigare bebyggelsen blandades samman och utjämnades till en ny marknivå. Delvis grävdes grundmurar upp, vilket medförde att hushållsavfall som genererats när byggnaderna var i bruk blandades från olika perioder. Att jämföra till och förbereda en större yta inför en omgestaltning har visats sig vara en bruklig metod som flitigt använ-

des under 16–1700-talet, vilket har iakttagits vid flera större trädgårdsanläggningar (Guldåker 2024, Guldåker In prep).

En ny mur i nordsydlig orientering stod klar år 1702 mellan domkyrkans minskade område och den nyöppnade gatan. Muren var i tegel på gråstenssockel och delvis uppfördes den ovanpå äldre bebyggelse-lämningar, bland annat ovanpå en långsmal byggnad som löpte parallellt med domkyrkan i väster, och som också under 1600-talet fungerat som en domskola. Domskolans murar bestod av en grund med behuggna kvaderstenar och därefter uppmurade tegelväggar. Kvaderstenarna framkom på +39,91 meter över havet. I raseringsmassorna framkom ett lager som sannolikt kom från en spis. Stora fiskkotor från torskfisk insamlades och dessa fiskbenslämningar kan tyda på att det rörde sig om torkad fisk från Nordnorge. I ett makrofossilprov framkom även skelört, skalkorn, klöver och fläder. Spisen var placerad i närheten av en dörröppning åt väster, vilket kunde iaktas i murverket där ett storstenstegelgolv utgjorde ett mellanrum mellan kvaderstenarna till domskolan (Guldåker 2024). Iakttagelsen är intressant då passagen i så fall kopplade ihop domkyrkans område med tomt 291:1.

Gatumiljön söder om Gamla domskolan var betydligt trängre än vad det är idag. Gatan som ledde söder- och västerut var stenbelagd med en markhöjd före 1702 på omkring +39,1 meter över havet

(Brink in prep). Påträffade murar i olika sammanhang visar att gatans bredd endast var 5,5 meter där både vagnar, hästar, oxar och fotgängare samsades om ytan, som utgjorde en av de viktigaste trafiklederna i Lund under den tiden (Kulturens LA-arkiv). Flera murar har dokumenterats i det område som idag utgör trottoarkan- ten mot gatan i både öster och väster (Karlsson 2018, Brink in prep).

En fiktiv rekonstruktion

Inom trädgårdsarkeologiska restau- rering- eller rekonstruktionssam- manhang är det oftast beställaren som sätter punkt och som avgör när tillräcklig information finns för att en rekonstruktion kan påbörjas. En exakt kopia av den miljön som skall återska- pas är att hoppas på för mycket, men målet är alltid att besvara så många av de frågeställningar som inledningsvis ställdes upp.

De skriftliga källorna antyder att delar av tomtmarken väster om dom- kyrkan redan var öde under mitten på 1500-talet och att ytorna nyttjades extensivt fram till 1700-talet, vilket också delvis har verifierats i en arkeo- logisk undersökning lite längre in i kvarteret (Andrén 1984:112, Garde- lin 2009:20). Den omfattande bran- den år 1678 omnämns i flera källor, men det finns endast spridda kom- mentarer om vilka gårdar som drab- bades, exempelvis skriver Blomqvist att domkyrkans södra torn eldhärja- des men att ett effektivt släcknings- arbete räddade kyrkan (1978:156).

En öde och förfallen miljö till trots så tycks ändå miljöerna ha varit rika på växtlighet, vilket nedanstående växtsammanställning i tabell 1 kan ge en vink om. Växterna kan förstås ha hämtats på annan plats, men rim- ligen förekom de ändå i närområdet.

Den gamla domskolans placering var som en propp för dåvarande tra- fikflödet, som tvingades att vika av bort från domkyrkans område. Det bör ha varit uppenbart att dom- kyrkans område var slutet och inte tillgängligt för alla som rörde sig i gatumiljön. Ett maktmanifest. Att proppen, det vill säga den gamla domskolan, togs bort kan också tol- kas som ett uttryck för maktförskjut- ning där domkyrkans område och byggnader fick ge vika åt den nya tidens behov och önskemål, och som gynnade flödet genom staden. Den yngre domskolan som låg väster om domkyrkan utgjorde även en lång barriär västerut och som vid genom- brottet halverades.

Nedan följer en sammanställning av de iakttagelser som gjorts som kan fungera som en vägledning vid en fiktiv återuppbyggnad av de miljöer som förekom innan 1702. Samman- ställningen är kort och faktabaserad så att rekonstruktionsplaneraren får kännedom om mått på viktiga ytor och markhöjder för att anläggningen ska hamna rätt i nivå. Informatio- nen bör även innehålla detaljer kring växtförekomster inom ytan.

- Höjder före 1702: i korsningen Klostergatan/Kyrkogatan +39,1 meter över havet och söder om

Figur 8. Detalj ur Olof Næring och Anders Schöninghs karta från år 1688 med några av de arkeologiska iakttagelser som diskuteras i artikeln.

korsningen Lilla Gråbrödergatan/ Kyrkogatan +41,92 meter över havet. Väster om domkyrkan är höjden sedan 1860-tal +40,28 meter över havet.

- Flera byggnader har konstaterats. Längst i söder fanns en tegelbyggnad på stensockel som hindrade trafiken att löpa i nord-sydlig orientering (Gamla domskolan). Väster om domkyrkan fanns en cirka 30 meter lång byggnad i samma vinkel som domkyrkan, men vars södra del revs. I den rivna delen förekom en öppning åt väster, vilket visar att det fanns en passage mellan domkyrkoområdet och tomtmarken väster om domkyrkans område. Väster om den långa byggnaden framkom spridda

lämningar av stenläggningar och lergolv, men informationen var för knapphändig för att kunna rekonstruera en miljö. Där behövs kompletterande undersökningar. En tegelbyggnad uppförd ovanpå en äldre grundmur, troligen Sankt Nikolaus kyrka, har konstaterats. Kompletterande undersökningar behövs för att kunna konstatera utbredning på tegelbyggnaden.

- Utjämningslager med omrörda kulturlager har lagts ut över bebyggelselämningar för att jämna till marken.
- Gatorna var stenlagda med en bredd av 5,5–5,6 meter.

Metoden att använda ett trädgårdsarkeologiskt tillvägagångssätt att undersöka ett område som genomgått en större förändringsprocess kan konstateras ha varit fruktbart, även om det ursprungliga syftet med undersökningarna inte hade trädgårdsarkeologiska frågeställningar vid tillfället. En möjlighet att kunna påverka platsen för den arkeologiska markundersökningen har heller inte förelegat, men det visar på luckor i informationen och kan sätta fingret på framtida intressanta undersökningsytor inom området.

Aja Guldåker

Historisk arkeolog/trädgårdsarkeolog,
projektledare och samordnare för
uppdragsarkeologin på Kulturen i Lund
E-post: aja.guldaker@kulturen.com

Sammanställning av Makrofossil- prover analyserade i området i och kring Kyrkogatan i Lund		Tomt 281	Kyrkoga- tan norr	Tomt 21		Domkyrkan		Tomt 282:1
	Prov	PM1	PM4	PM2	PM3	PM22, 24, 25	PM1	Windstrups kista
	Rapport	KMR2023:34	KMR2023:34	KMR2023:34	KMR2023:34	Ölprojektet	KMR2024:38	Lagerås Särtryck ur Ale 2016:4
	Kontext	Avfallslager	Avfallsgrop	Äldre mark- horisont	Gödsellager	Bruksnivå inuti Gamla domskolan	Spisfyllning domskolan	Kuddar Madrass
Övrigt								
	Obränd träflis och bark	x	x	x	x	x		
	Pinnar/kvistar/ knoppar		x	x	x	x		
	Träkol	x	x	x	x	x	x	
	Örtartade fragment		x	x	x			
	Mossa (olika arter)		x	x		x		
	Vitmossa (<i>Shagnum spp.</i>)		x					
	Enbarr (<i>Juniperus communis</i>)							x
	Kornhalm (<i>Hordeum spp.</i>)				x			
	Linkapselfrag- ment (<i>Linum usitatissimum</i>)				x			
	Ljungblomma (<i>Caluna vulgaris</i>)			x	x			
	Däggdjurs- och fågelben	x	x		x	x		
	Benfragment						x	
	Fiskfjäll och stora fiskben					x	x	
	Djurhår					x		
	Kalkbruk						x	
	Läder	x		x		x		
Oförkolnade fröer								
Havssälting	<i>Triglochin mari- timum</i>			1				
Hedblomster	<i>Helichrysum arenarium</i>							x
ÄNG								
Blankstarr	<i>Carex otrubae</i> -typ		2	2		1		
Blodrot	<i>Potentilla erecta</i>			1				
Blåklint	<i>Cyanus segetum</i>							x
Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>		3	13				
Grästarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ		21	58		1		

AJA GULDÅKER

Grästjärneblomma	<i>Stellaria graminacea</i>					1		
Gåsört	<i>Potentilla anserina</i> ssp. <i>anserina</i>					1		
Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ			2		5		
Klöver (ospec.)	<i>Trifolium</i> sp.						1	
Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ		7	37		32		
Knölsyska	<i>Stachys palustris</i>		1			1		
Kråkklöver	<i>Potentilla palustris</i>		6					
Revmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>		7	4		10		
Rölleka	<i>Achillea millefolium</i>	90	3					
Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ		8	14		60		
Småsäv (ospec.)	<i>Eleocharis</i> / <i>Scirpus</i> sp.		4			15		
Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>		8	7	1	2		
Starr	<i>Carex</i>							x
Strandklo	<i>Lycopus eropaeus</i>				1			
Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>		200	200		5		
Tåg (ospec.)	<i>Juncus</i> spp.		30					
Vattenklöver	<i>Menyanthes trifoliata</i>					1		
Vildpersilja	<i>Aethusa cynapium</i>					1		
Åkerrättika	<i>Raphanus raphanistrum</i>					1		x
OGRÄS								
Bergssyra	<i>Rumex acetocella</i>		22	81		23		
Besksöta	<i>Solanum dulcamara</i>			2				
Blå-/Rödmålla	<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>		37	60				
Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>	4	3			10		x
Brunskära	<i>Bidens tripartita</i>			1	3			
Brännässla	<i>Urtica dioica</i>		200	95		56		
Eternässla	<i>Urtica urens</i>		13			7		
Fliknäva	<i>Geranium</i> cf. <i>dissectum</i>	1						
Gräs	<i>Poaceae</i> ospec.							x
Hamp-/Pipdån	<i>Galeopsis tetrahit</i> / <i>bifida</i>			2	1			
Harkål	<i>Lapsana communis</i>			1				
Hönsarv	<i>Cerastium fontanum</i>		10	21				x
Höstfibbla	<i>Leontodon autumnalis</i>			2				
Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>					1		
Kavelhirs	<i>Setaria viridis</i>							x

META 2025

Klätt	<i>Agrostemma githago</i>			1	8	1		
Korndädra	<i>Neslia paniculata</i>		1	2	4	1		
Kruskräppa	<i>Rumex cf. crispus</i>			6				
Kålmalke	<i>Sonchus oleraceus</i>							x
Nattskatta	<i>Solanum nigrum</i>	200	31	3	1			x
Oxtunga	<i>Anchusa officinalis</i>							x
Penningört	<i>Thlaspi arvense</i>		1	5		5		
Pilört	<i>Persicaria laphatifolium</i>		10	9	6	7		
Revormstörel	<i>Euphorbia helioscopia</i>					1		
Skelört	<i>Chelidonium majus</i>					1	2	
Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	10	200	73		74		x
Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>	48		9	1	6		
Vildlin	<i>Linum catharticum</i>			31				
Vitplister	<i>Lamium album</i>					1		
Våtarv	<i>Stellaria media</i>	79	5	8		10		
Åbrodd	<i>Artemisia abrotanum</i>							x
Åkerbinda	<i>Falopia convulvulus</i>		2		1	1		x
Åkermyntha	<i>Mentha arvensis</i>		2	40				
Åkerpilört	<i>Persicaria maculosa</i>		7		5			
Åkersenap	<i>Sinapis arvensis</i>							x
Åkerspergel	<i>Spergula arvensis</i>		1					x
Åkertistel	<i>Cirsium cf. arvense</i>		1	2		1		
INSAMLAT								
Blåhallon	<i>Rubus caesius</i>					1		
Enbär	<i>Juniperus communis</i>							
Hallon	<i>Rubus idaeus</i>					3		x
Hasselnöt/-skal	<i>Corylus avellana</i>		1		1	10		x
Lindblad	<i>Tilia cordata</i>							x
Pors	<i>Myrica gale</i>	13	19	168	90	3		x
Smultron	<i>Fragaria vesca</i>		1					x
Sommarfläder	<i>Sambucus ebulus</i>							
ODLAT								
Beta	<i>Beta vulgaris</i>					1		
Buxbom	<i>Buxus sempervirens</i>							x
Citronmeliss	<i>Melissa officinalis</i>							x
Dill	<i>Anethum graveolens</i>							x

AJA GULDÅKER

Fikon	<i>Ficus carica</i>					1		x
Fläder	<i>Sambucus nigra</i>		2			3	3	
Gurkört	<i>Borago officinalis</i>	1						
Hjärtstillä	<i>Leonurus cardiaca</i>	104	9			10		x
Humle	<i>Humulus lupulus</i>	2	1	2	15	3		x
Isop	<i>Hyssopus officinalis</i>							x
Kungsmynta	<i>Oreganum cf. vulgaris</i>		1					x
Kål (odlad)	<i>Brassica cf. oleracea</i>			1	4			
Lavendel	<i>Lavandula angustifolia</i>							x
Lungrot	<i>Chenopodium bonus-henricus</i>		11					
Läkemalva	<i>Althea officinalis</i>	10	2		2			
Malört	<i>Artemisia absinthium</i>		1		1			x
Morot	<i>Daucus carota</i>			1	1			x
Myskmalva	<i>Malva cf. moschata</i>	61	10		2			
Ringblomma	<i>Calendula officinalis</i>					1		x
Rosenmalva	<i>Malva cf. alcea</i>	19	5					
Rova/åkerkål	<i>Brassica cf. rapa</i>	1		1	2	2		
Surkörsbär	<i>Prunus cerasus</i>							x
Svartsenap	<i>Brassica nigra</i>	1	2					
Trädgårdsmålla	<i>Artiplex cf. hortensis</i>		1		5			x
Förkolnade fröer/ ODLAT								
Bovete	<i>Fagopyrum esculentum</i>							x
Brödvete	<i>Triticum aestivum</i>	1						
Hampa	<i>Cannabis sativa</i>							x
Havre	<i>Avena cf. sativa</i>	1				1		x
Korn	<i>Hordeum vulgare</i>							x
Lin	<i>Linum usitatissimum</i>							x
Råg	<i>Secale cereale</i>							x
Skalkorn	<i>Hordeum vulgare ssp. vulgare</i>	6		1	1	4	1	x
Skalkorn med utvecklad grodd	<i>Hordeum vulgare ssp. vulgare (sprouted)</i>						1	x

Tabell 1. Sammanställning av makrofossil- och växtanalyser som genomförts i aktuellt område. Källor: Jens Heimdahls analyser publicerade i Kulturens Kulturmiljörapportserie 2023:34, 38 samt en opublicerad delanalys i "Ölprojektet" och Per Lagerås artikel i Ale 2016

Referenser

- André, A & Högstedt, C. 1990. *Kartornas Lund. 1580-talet till 1950*. Gamla Lund förening för bevarande av stadens minnen. Årsskrift 72. Lund.
- Andréasson Sjögren, A. 2025. *Från kål till Paradis. Medeltidens trädgårdar inom dagens Sverige*. (Avhandling) Stockholm Studies in Archaeology 88. Stockholms universitet.
- Andrén, A. 1984. *Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning*. Medeltidsstaden 54. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Bevaringskommittén. 1981. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Clemens och Drottens rotar*. Trelleborg.
- Bevaringsprogrammet <https://bevaringsprogram.lund.se/wiki/Domkyrkan> hämtat 2025-01-31.
- Blomqvist, R. 1946. *Lund på Mogens Madsens tid. Franz Hogenbergs kopparstick. Mogens Madsens lundabeskrivning och Vedels kartsnitt*. Föreningen Det Gamla Lund. ÅRS-SKRIFT XXVIII.
- Blomqvist, R. 1978. *Lunds historia. 2. Nyare tiden*. Lund.
- Brink, K & Guldåker, A. 2023. *Kv Paradis 51, Lund. Fornlämning RAÄ Lund 73:I/ L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning*. Kulturmiljörapport 2023:7. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Brink, K. (in prep). *Innerstaden Kyrkogatan/Stora Södergatan. Arkeologisk schaktningsövervakning 2024–2025*. Kulturmiljörapport. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Bäckman, S; Eklund, J; Strömquist, A; Ählström, J. 2023. *Slottsträdgården 2. Kulturmiljöanalys. Slottsträdgården 2, Västerås kommun, Västmanlands län*. Stiftelsen Kulturmiljövård.
- Carlquist, G. 1923. *Lund på 1690-talet, 1691-års sjättepenningsslängd med upplysande anmärkningar, 1. Klemens och Drottens rotar*. Gamla Lund 5.
- Carlquist, G. 1924. *Lund på 1690-talet, 1691-års sjättepenningsslängd med upplysande anmärkningar, 2. Krafts och Vårfru rotar*. Gamla Lund 6.
- Ericsson, G & Guldåker, A. 2015. *Kv Universitetet 1, Lundagård, fornlämning Lund 73:I, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2014*. Kulturmiljörapport 2015:34. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Ericsson, G. & Guldåker, A. 2024. *Kv Domkyrkan 1, Lund. Fornlämning RAÄ Lund 73:I/ L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll år 2022–2023*. Kulturmiljörapport 2024:I. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Flinck, M. 2013. *Historiska trädgårdar. Att bevara ett föränderligt kulturarv*. Stockholm.
- Gardelin, G. 2008. *Kyrkogatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2007*. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 313. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, Lund.
- Gardelin, G. med bidrag av Johansson Hervén, C och Karlsson, M. 2009. *På kungens bakgård. Kv Altona 10. Arkeologisk undersökning 2000*. Kulturens rapporter, nr 3. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, Lund.

- Guldåker, A. 2018. Ängsö slottspark. Ängsö Gård 2:I, fornlämning 4:I, Ängsö sn, Västerås kommun, Västmanlands län. Trädgårdsarkeologisk utredning 2018. Kulturmiljörapport 2018:30. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Guldåker, A. 2020. Ängsö slottspark, RAÄ Ängsö 4:I/L2002:3812, Ängsö socken, Västerås kommun, Västmanlands län. Trädgårdsarkeologisk dokumentation 2019. Kulturmiljörapport 2020:10. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Guldåker, A. 2023. Bland gåsfötter och kvarter I: (red. Hofvendahl, J m fl) Mönster. Kulturens årsbok 2023. Lund.
- Guldåker, A. 2023. Innerstaden 2:I – Kyrkogatan, Lund. Fornlämning RAÄ Lund 73:I/L1988:5459, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning år 2019. Kulturmiljörapport 2023:34. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Guldåker, A. 2024. Fossesholm herregård. Vestfossen, Øvre Eiker kommune, Buskerud Fylke, Norge. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2022–2023. Kulturmiljörapport 2024:6. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Guldåker, A. (In print). Larvik herregård. Vestfold/Telemark, Larvik kommun, Norge. Trädgårdsarkeologisk undersökning 2024. Kulturmiljörapport 2025. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Guldåker, A. 2024. Innerstaden 2:I – Kyrkogatan, Lund. Fornlämning L1988:5459/RAÄ Lund 73:I. Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2019–2021. Kulturmiljörapport 2024:38. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Heimdahl, J. (opublicerat). Makroskopisk analys av jordprover från nio förundersökningar i Lund 2011–2017. Teknisk rapport. Arkeologerna, SHMM, 2019-01-30.
- Jacques, D. 1991. GARDEN ARCHAEOLOGY AND RESTORATION. Association for Studies in the Conservation of Historic Buildings. (paper) (DOC) Garden Archaeology and Restoration hämtat 2025-04-26
- Karlsson, M. 2018. Lund och Värpinge – schaktningar för fjärrvärme och andra ledningsdragningar, Lunds socken, fornlämning 73:I och 156:I, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologiska förundersökningar 2014–2015. Kulturmiljörapport 2018:54. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Karlsson, M. 2019. Kv. Eskil 19, Allhelgonakyrkans tomt, fornlämning 73:I, Lunds socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning i form av markradarundersökning 2018. Kulturmiljörapport 2019:2. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige. Lund.
- Lagerås, P. 2016. Från trädgård till grav: växterna i biskop Peder Winstrups kista. I: *Al* 2016:4.
- Lindeblad, K & Nordström, A. 2014. Trädgårdsarkeologi i medeltida och tidigmoderna städer, I: *Källor till trädgårdsodlingens historia: fyra tvärvetenskapliga seminarier 2010–2013 arrangerade av Nordiskt Nätverk för Trädgårdens Arkeologi och Arkeobotanik (NTAA)*. SLU_2015Lindeblad_Nordstrom-libre.pdf Hämtat 2025-04-26.

Weibull, L. 1919. *Kartor över Staden Lund och dess jordar från tiden före 1705*. Skrifter utgivna av föreningen det gamla Lund I. 1919. Lund.

Weibull, L. 1953. *Lunds domkyrka: dess ombyggnad 1860–1880*.

Kartor

1688. Akt 12-lus-2. Lund. Geometrisk carta och förrätningh af Lundhe stadh år 1688 in decembri.

1704. Lantmäteriverket i Gävle. Geometrisk Charta öfver Staden Lund uti Schåne och dess Jordägendom i Åker och Äng. Jean Bergman år 1704. Lunds Stad 131 akt II.

1748. Universitetsarkivet i Lund. Plan över Lundagård, botaniska trädgården och Paradis. Troligtvis Carl Hårleman.

1896. Kulturens Lunda-arkiv. August Bernhard Jakobsson. Karta öfver staden Lund med närmast omgifvande jordar.